

ECOLOGY AND TOURISM

Miodrag Šmelcerović

Academy of Vocational Studies Southern Serbia-Department of Technological Art Studies, Leskovac,
Serbia, msmelcerovic@yahoo.com

Pavle Trpeski

Ministry of Interior, Republic of North Macedonia, Pavletrpeski1@gmail.com

Ruzica Kovacevic

Leskovac, Serbia

Abstract: The natural world is an amazing miracle that always inspires us. It supports our economy, society and our very survival. Forests, rivers, oceans and land give us the food we eat, the air we breathe, the water we need for crops. Our health, happiness and well-being depend on many other benefits and services that nature provides us. These natural assets are known as the world's "natural capital" and are extremely important for the economy - from agriculture and forestry to entertainment and tourism. [1] Sustainable tourism aims to make tourists realize their desires on the so-called. ecodestinations, without destroying what attracted them. Ecodestinations attract modern tourists, giving them a sense of closeness to the environment, natural values and the local community, in accordance with the accepted concept of sustainable development. Ecotourism is a journey that is friendly to the environment, which emphasizes the observation and preservation of natural habitats and archaeological treasures, a means of environmental protection, environmentally responsible tourism, a way to protect natural areas that includes economic gain through protection of natural resources. The basic principles of ecotourism are minimizing the negative impacts on nature and culture that can harm the destination, educating travelers about the importance of protection, direct income from protection and management of natural and protected areas. [2] In the world of tourists in search of trips that include activities in nature, cultural and recreational facilities, ecotourism in Serbia is quite underdeveloped. Positive aspects need to be encouraged and maximized, and mitigate and neutralize the negative ones in order to achieve environmentally responsible tourism.

Keywords: eco - tourism, the impact of tourism on nature, the impact of additional resources on tourism, health tourism.

ЕКОЛОГИЈА И ТУРИЗАМ

Миодраг Шмелцеровић

Академија струковних студија Јужна Србија-Одсек за технолошке уметности, Лесковац, Србија,
msmelcerovic@yahoo.com

Павле Трпески

Министарство унутрашњих послова, Република Северна Македонија, Pavletrpeski1@gmail.com

Ружица Ковачевић

Лесковац, Србија

Резиме: Природни свет је невероватно чудо које нас увек изнова инспирише. Подржава нашу економију, друштво и сам наш опстанак. Шуме, реке, океани и земљиште дају нам храну коју једемо, ваздух који удишемо, воду која нам је потребна за усеве. Наше здравље, срећа и благостање зависе и од многих других добробити и услуга које нам природа пружа.

Ова природна добра позната су као светски „природни капитал“ и неизмерно су важни за привреду - од пољопривреде и шумарства до забаве и туризма.[1]

Одрживи туризам има за циљ да туристи остваре своја хтења на тзв. екодестинацијама, а да притом не униште оно што их је привукло. Екодестинације привлаче савремене туристе, пружајући им осећај блискости са животним средином, природним вредностима и локалном заједницом, у складу са прихваћеним концептом одрживог развоја. Екотуризам представља путовање које је пријатељски настројено према животној средини, које наглашава посматрање и очување природних станишта и археолошких богатстава, средство заштите животне средине, еколошки одговоран туризам, начин заштите природних подручја који подразумева економску зараду кроз заштиту природних ресурса. Основни принципи екотуризма су минимизирање негативних утицаја на природу и културу који могу нанети штету дестинацији, образовање

путника о важности заштите, директни приходи од заштите и управљање природним и заштићеним областима.[2]

У свету туристи у потрази за путовањима која подразумевају активности у природи, културне и рекреативне садржаје, екотуризам у Србији је прилично неразвијен. Позитивне аспекте је потребно подстицати и максимализовати, а оне негативне ублажавати и неутралисати у циљу достизање еколошког одговорног туризма.

Кључне речи: еко туризам, утицај туризма на природу, утицај природних богатства на туризам, здравствени туризам.

1. УВОД

Последњих година туризам представља привредну грану која је водећа у односу на остале сегменте привреде, што га чини најбрже растућом индустријом на свету. То је такође и индустрија коју је прилично тешко контролисати и регулисати. Туризам носи значајну одговорност за економско, социјално, културно и природно окружење. Због тога се пред туризам поставља задатак успостављања одрживог и одговорног развоја у циљу очувања свих значајних вредности у окружењу, и постизање равнотеже у којој задовољавање тренутних потреба туриста, неће угрозити задовољавање потребе будућих генерација. То је одговоран туризам који се пријатељски односи према природној и културној баштини. Потребно је идентификовати грешке које су довеле до деградације многих туристичких одређишта широм света услед неконтролисаног развоја туризма и поставити нове основе за развој туризма чији ће утицај на животну средину бити коришћен. [2]

Одрживим туризмом подразумева сваки вид туризма који доприноси заштити животне средине, социјалног и економског интегритета и унапређивању природних, створених и културних вредности на трајној основи “(Љубав Путовање, 2017а).

Главни циљ одрживог туризма је да се омогући туристима уживање и стицање знања о природним, историјским и културним карактеристикама окружења, уз очување интегритета места и подстицање економског развоја и добробити локалне заједнице. Одрживи развој не сме да заустави развој туризма, већ да омогући његов развој тако да туристи виде и доживе оно што желе, али да притом они не униште оно што их је привукло. Истовремено, друштвено и културно окружење у туристичким дестинацијама, не може бити уништено нити угрожено. Туристичка индустрија треба да комуницира са локалним заједницама и да их укључе у развој. Данас се човечанство суочава са многим неједнакостима унутар и између нације, са повећањем глади, сиромаштва, болести и неписмености. Велику претњу нашој будућности представљају и еколошки ризици као што су: последице смањења озонског омотача, промене климе, деградација земљишта, крчење шума, губитак биодиверзитета и загађење ваздуха, воде и земље.

Одрживи развој туризма се највећим делом односи на изградњу и развој тзв. екотуризма са циљем заштите и очување биљног и животињског света. Пре свега, неопходно је активно учествовање локалног становништва са дестинације у активностима на очувању средине. Примена овог концепта треба да обезбеди „ повећање квалитета туристичког производа на бази заштите природних и културних добара “, а у пракси његово спровођење „ захтева менаџмент извора којим ће се усмеравати економске активности у оквиру еколошких параметара " (Вучетић, 1999). Развој туризма треба да се заснива на усклађивању економских и еколошких циљева.

2. ЕКОТУРИЗАМ У СРБИЈИ

У Србији степен развоја екотуризма није на завидном нивоу. Разлози за то су недовољно развијени центри екотуризма, као и недостатак праве кампање за подизање свести код људи о екотуризму. Србија има велике потенцијале за развој екотуризма:

- 5 националних паркова;
- 1 резерват биосфере;
- 120 резервата природе;
- 20 паркова природе;
- око 470 споменика природе и
- 215 биљних и 427 животињских врста које су означене као биљне реткости.

Поред наведених, Србија је изузетно богата планинама, рекама, језерима, који такође представљају значај потенцијал за развој овог вида туризма. Упркос свим наведеним потенцијалима, и даље се злоупотребљава природа, што за последицу не може ништа добро донети, будући да и природа има свој баланс, од кога зависимо и ми сами. Као још један разлог недовољног развоја екотуризма наводи се и недовољна мотивисаност, како потенцијалних стваралаца овог туристичког производа, тако и самих посредника. Уколико би се ствари у наредном период промениле, екотуризам би, као мала индустрија, требало да донесе значајан напредак туризму у Србији, отворена врата за све људе жељне мира, чисте природе, као и повећање националног буџета

Преглед броја ноћења туриста – Србија укупно

	2018.	2019.	2020.	2021.
Домаћи	19	23	68	43
Страни	81	77	32	57
Индекс	100,0	101,1	94,9	102,5

Надлежни органи подржавају развој руралног туризма у циљу диверзификације економских активности и побољшања квалитета живота руралног становништва. На основу расположивих интерних података у надлежном министарству, Одељење за рурални развој у периоду 2006-2008. године значајно је повећало новчани износ намењен развоју руралног туризма и разноврсних економских активности у руралним подручјима. Укупан износ је био 91.580.215 динара и користило га је 173 кандидата. Највеће интересовање за коришћење ове подршке евидентирано је на подручју западне Србије, која има дугу традицију руралног туризма, повољни услови за развој екотуризма и изузетан природни потенцијал (54,2%). Након тога су били кандидати из Војводине (13,3%), централне Србије (12,6%) и источне Србије (12,4%) (Радовић и Војиновић, 2017).

Екодестинације у Србији које би могле да буду почетак и ослонац развоја екотуризма у Србији су природни резерват Засавица (код Сремске Митровице), клисура реке Градац (код Ваљева), Стара планина, НП Ђердап, НП Тара, Власинско језеро и резерват биосфере Голија. За сада је екотуризам код нас заступљен на салашима и селима, и то у веома малом броју.[2]

Екотуризам нуди решења како:

- развити туризам на стварно заштићеном или још неоткривеном подручју без опасности да посетиоци наруше или измене изворни карактер или изглед тог подручја;
- одредити број посетилаца који осигурава континуитет развоја туризма у неком подручју, а без нарушавања природне равнотеже;
- саградити нове или искористити постојеће смештајне објекте, осигурати снабдевеност водом, храном, збрињавати отпад уз што мање нарушавања склада са околином;
- осигурати да новац који се потроши на путовање буде од користи локалном становништву и
- едуковати путнике/створити екотуристу.

3. ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАЦИ ЕКОЛОШКИ ОДГОВОРНОГ ТУРИЗМА

Карактеристике одговорног туризма су минимализовање негативних привредних, еколошких и друштвених утицаја, генерисање веће привредне добити за локално друштво, чиме се повећава добробит становништва, запосленост и осигурање могућност укључивања локалног становништва у туризам. Локално становништво се укључује и у одлучивање, чиме се утиче на свакодневни живот и квалитет живљења рецептивног становништва, допринеси се очување природне и културне баштине, пружа се трајан и незабораван доживљај туристима у контактима са локалним становништвом, боље упознају локалну културу, друштвене и природне односе, сматрају да су важне везе засноване на међусобном поштовању, док везе изграђене између туриста и локалног становништва јачају идентитет становништва и поверење према туристима који стижу у њихову средину [2]

Економски позитивни утицаји су нова радна места, пораст прихода становништва, развој локалне економије, подстицање производње добара на локалном нивоу, пенетрација на нова тржишта, иницирање међународне размене, раст животног стандарда као и пораст прихода од пореза на локалном нивоу.

Позитивни утицаји на квалитет живота су промовисање добробити локалне заједнице, подршку едукацији и резидената и туриста, креирање атрактивног окружења у дестинацији, побољшавање међукултурних размена и разумевања, подстицање даљег развоја културе, занатства и уметности, подизање нивоа знања и образовања, подстицање резидената да више вреднују своју културу и окружење.

Позитивни утицаји у виду заштите природне и културне баштине су заштита еколошких процеса, очување биодиверзитета, очување и заштита културних и изграђених ресурса, креирање економске вредности, стварање нове генерације одговорних потрошача, креирање система самофинансирања активности.

Негативни утицаји на животну средину су креирање стаза и кампова ван обележених зона, великих гужве и великих количине смећа, коришћење возила за одржавање и превоз, проблем мокрих чворова, утицај на флору и фауну, загађење воде и ваздуха, превелика изграђеност, вандализам, ризици од пожара, оштећења археолошких налазишта. [2]

Негативни аспекти и утицаји на развој екотуризма супроцес тржишне валоризације који је веома спор, недостатак комуникације међу стејкхолдерима и приватно-јавног партнерства, недостатак људских ресурса, финансијски изазови, ниво знања и упознати локалне заједнице екотуризмом, непостојање системског приступа.

Средства минимизирања негативних аспеката су агресивнеи проактивне стратегије продаје (као део дестинацијског маркетинга), правна и законска регулатива као основ здравог приватно-јавног партнерства, међународни фондови (управљање пројектима), комуникација салокалном заједницом на једноставан и њима близак начин како би се објасниле све користи. [2]

4. НЕГАТИВНИ УТИЦАЈ ТУРИЗМА НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Развој туризма на некој дестинацији подразумева постојање (и изградњу) потребне инфраструктуре (саобраћајнице, аеродроми, снабдевање електричном енергијом, хотели, ресторани и друго), а развој оваквих система врло често утиче и на животну средину. Са завршетком градње неопходне инфраструктуре, утицај не престаје, већ се наставља кроз организацију туризма. Туризам утиче на животну средину у којој се развија на следеће начине: [12]

– загађење ваздуха које се везује првенствено за издувне гасове аутомобила, којима највећи број туриста путује, а издувни гасови аутомобила штетно делују на људско здравље, али и на вегетацију у непосредној близини путева. Осим аутомобила, загађење ваздуха проузрокују и авиони, који довозе или одвозе туристе и загађују ваздух издувним гасовима које прате непријатни мирис керозина и бука. Ипак, утицај авиона на аерозагађење је знатно мањи од утицаја аутомобила. Оно што треба напоменути је да туризам не доприноси толико загађењу ваздуха колико то чине неке друге привредне активности („прљаве индустрије”);

– загађење воде (мора, језера, река) последица је индустријализације и урбанизације обала, међутим, понекад је врло тешко разабрати да ли је за загађење одговоран туризам или нека друга индустрија. Туризам врло често заузима обални простор због његове атрактивности и постаје значајан загађивач воде због изливања канализације, тј. фекалних и отпадних вода, бацања чврстих отпадака, чамци, јахте и други пловни објекти испуштају свесно или случајно гориво и уље у воду и слично. Загађење воде не изазива само негативне економске ефекте, већ може имати и катастрофалне еколошке и здравствене последице (нпр. може озбиљно да угрози здравље купача излажући их опасностима од алергија и кожних обољења, а смањење кисеоника у води доводи до изумирања појединих врста флоре и фауне);

– звучно загађење, тј. стварање буке која долази првенствено из саобраћаја, али и од возила рекреативне намене (снежне санке, моторни чамци, туристички авиони, итд.). Извор буке је на пример и сама маса туриста, као и разне рекреативне активности на плажи или на планини;

– смањење природних и пољопривредних површина. Врло често је за потребе развоја туризма неопходна нова и већа површина, те се изградња и уређење туристичких објеката одвијају на рачун смањења пољопривредних и природних површина. Поједине вредне природне зоне (плаже, шуме) често постају неприступачне, јер их приватизују власници вила и викендица, или хотели који одређене зоне резервишу само за своје госте (на пример, хотелска плажа); [12]

– уништење флоре и фауне. Различите врсте загађења, па чак и понашање туриста (немарност, вандализам, итд.) утичу на смањење и нестанак појединих биљних и животињских врста. Иако велики број туриста (па чак и експерата) сматра да посматрање животиња у сафари парковима нема негативне ефекте, истраживања су показала потпуно супротно. Туристи се, на пример, крећу парком циповима и мини аутобусима, а то може имати негативне ефекте нарочито на исхрану и размножавање животиња. Туристи воле да посматрају и фотографишу тренутак када животиње убијају и једу свој плен, а да би видели овај приказ, својим возилима окупљају се око места лова и тако ометају животиње у исхрани, па се дешава и да животиње умиру од глади, јер им плен побегне упозорен присуством туриста. Просецање путева кроз зоне лова и размножавања утиче на сељење животиња на друга места. Можда најекстремнији пример уништавања фауне је потреба да се животиње повређују и убијају ради израде туристичких сувенира (рогови, кожа, крзно, слонова кост, репови, главе, пуњене птице и мали крокодили). Познато је да је вегетација важан елемент естетске вредности пејзажа, али и она може бити угрожена развојем туризма на следеће начине: претерано

брање и сакупљање цвећа, печурака и других биљака може довести до смањења или нестанка појединих врста, неопрезно руковање ватром може довести до пожара и уништења шума, сеча младог дрвећа за ложење ватре; постављање кампова и туристичка градња доводе до уклањања биљног покривача, итд.; – геолошки облици деградације који подразумевају последице које се јављају због сакупљања минерала, стена, фосила, крађе и уништавања пећинског накита и слично. Нису ретки ни случајеви писања графита и гребања по пећинским зидовима. У појединим планинским пределима због популарности планинарења долази до деградације површине стена, стварања абразије, пукотина и рупа у камену. Ова врста деградације простора по свом обиму и интензитету није попримила забрињавајуће размере, али свакако да не треба ништа препустити случају. [12]

5. ЗАКЉУЧАК

Као водећа грана привреде, туризам је на себе преузео одговорност за све врсте окружења. Екодестинације привлаче савремене туристе, приближавајући их природним вредностима и локалној заједници, уз заштиту својих ресурса.

Екотуризам штити екосистем уз остварење прихода локалног становништва. Природне атрактивности се настоје очувати нетакнутим, уз развој малих локалних предузећа и унапређење угоститељских услуга. Екотуризам у Србији је слабо развијен и поред бројних природних богатстава, из разлога злоупотребавања природе и недовољне мотивисаности за развој ове врсте туризма. [2]

У Србији је потребно развијати екотуризам, као могућност значајног напретка туризма у Србији, уз повећање националног буџета. Веома атрактивне туристичке дестинације постају жртве сопствених природних лепота, услед превеликог утицаја туризма на природу и становништво. Њима је потребна посебна заштита уз ограничен даљи развој у складу са локалним ресурсима и уз друштвено прихватање локалног становништва.

Главни задатак одговорног туризма јесте минимизирање негативних привредних, еколошких и друштвених утицаја, уз повећање привредне користи за локално становништво. Неопходно је очување природне и културне баштине. Одговорни туризам има позитиван економски утицај, утицај на квалитет живота и заштиту природних и културних баштина. Поред тога може имати негативан утицај на живот средину у смислу загађења и уништења. Позитивне аспекте је потребно подстицати и максимализовати, а негативне ублажавати и неутралисати у циљу достизања еколошког одговорног туризма. [2]

ЛИТЕРАТУРА

- Amerta, I. M. S., Sara, I. M., & Bagiada, K. (2018). Sustainable tourism development. *International research journal of management, IT and social sciences*, 5(2), 248-254.
- Hall, C. M. (2019). Constructing sustainable tourism development: The 2030 agenda and the managerial ecology of sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1044-1060.
- Dimitrijevic, O., Trpeski, P., Šmelcerović, M., Dutchai, T., & Stojmenovic, G. (2021). The influence of the Corona virus pandemic on the State of the Environment and the Economy. *International Scientific Conference, Knowledge – Capital of the Future, International Scientific Conference, Knowledge – Capital of the Future*.
- Liu, Z. (2003). Sustainable tourism development: A critique. *Journal of sustainable tourism*, 11(6), 459-475.
- MacKenzie, N., & Gannon, M. J. (2019). Exploring the antecedents of sustainable tourism development. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.
- Popova, O. L., Koval, V. V., Mikhno, I. S., Tarasov, I. V., Asaulenko, N. V., & Filipishyna, L. M. (2020). Assessments of national tourism development in terms of sustainability and inclusiveness. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 29(2), 377-386.15-19. 06. 2021. Vol 46.1 str.221-226 Budva, Montenegro.ISSN 2545-4439.
- Šmelcerović, M., Dimitrovski, R., & Trpeski, P. (2021). *EKOLOŠKI MENADŽMENT*, Naučni institut menadžmenta znanjanacionalna i Univerzitetska biblioteka „Sveti Kliment Ohridski“, Skopje, ISBN 978-608-65653-4-3.
- Saarinen, J., Rogerson, C. M., & Hall, C. M. (2017). *Geographies of tourism development and planning*.
https://parksdinarides.org/me/park/park_priode_stara_planina/
<https://turizamusbiji.rs/djerdap/>
https://parksdinarides.org/me/park/nacionalni_park_tara/
<https://www.srbijapodlupom.com/vlasinsko-jezero/>
<https://studentainfo.rs/rezervat-biosfere-golija-studenica/?rstr=cyr>
<https://www.kcns.org.rs/agora/ekoloski-uticaj-turizma/>